

A Kovácsszénájai–Füstös–lik lepkefajai (Lepidoptera)

FAZEKAS IMRE

Komlói Természettudományi Gyűjtemény
7300 Komló, Városház tér 1.

Abstract: FAZEKAS, I. – Butterfly species of the Kovácsszénájai–Füstös–lik (SW–Hungary) – The author studies the butterfly fauna of the cave being in the South Hungarian Mid–mountains. He states that the species are only guests in the cave. They spend there only certain stages of their life cycle: such are the wintering species (*Inachis io*, *Scoliopteryx libatrix*, *Emmelina monodactyla*, etc.). They settle mainly on the sidewalls, the roof and in the joints of rocks.

Bevezetés

A Mecsek–vidéki barlangok biológiai kutatása 1845-ben kezdődött FRIVALDSZKY IMRE és PETÉNYI SALAMON JÁNOS abaligeti gyűjtésével. A XX. században olyan neves zoológusok kutattak a hegységben, mint BOKOR ELEMÉR, DUDICH ENDRE, FARKAS HENRIK, KOLOSVÁRY GÁBOR és SOÓS LAJOS. A vizsgálatok kezdetekben a denevérfauna feltáráására irányultak, s csak később terjedtek ki a gerinctelen taxonokra. Több, a tudományra–, a faunára új, illetve endemikus faj került elő (pl. *Turbellaria*, *Trematoda*, *Annelida*, *Myropoda*, *Diplopoda*, *Mollusca* spp.).

A hazai és külföldi szaklapokban szórványosan megjelent mecseki publikációkat – saját kutatásaival kiegészítve – először GEBHARDT (1964) pécsi muzeológus foglalta össze: „A Mecsek hegység barlangjainak biológiai vizsgálata” címmel. Tanulmányának faunisztikai részében 308 barlangban élő és előforduló állatfajról tett említést. GEBHARDT nemzetközileg is kiemelkedő barlangbiológiai kutatásait több fajnév is megőrizte (pl. *Niphargus foreli gebhardti* Schell. [Amphipoda], *Lartetia gebhardti* Wagner [Mollusca] stb.).

A Mecsek–vidék barlangjainak lepkefajairól ez ideig különálló tanulmány nem jelent meg. Arról sincs tudomásunk, hogy hazai vonatkozásban ilyen jellegű vizsgálatokat végeztek volna. GEBHARDT (1964) az abaligeti és márfai barlangokból 4 lepkefajt mutatott ki: „*Vanessa io* L.” [Nymphalidae], „*Scoliopteryx libatrix* L.” [Noctuidae], „*Triphosa dubitata* L.” [Geometridae], „*Euplocamus anthracinalis* Sc.” [Tineidae]. GEBHARDT (1964) szerint a lepkék „vagy véletlenül, vagy a nagy meleg elől bújva, illetőleg téli álmra húzódnak a barlangok előüregébe”.

Barlanglakó (eutroglobiont), barlangkedvelő (hemitroglobiont) vagy barlangjáró (pseudotroglobiont) lepkefajokat hazánkban nem ismerünk. A barlangokban előforduló lepkék csupán barlangi vendégek (tychotroglobiont), amelyek életciklusuk egyes időszakát (pl. áttelelő lepkefajok) töltik itt, bebábozódásuk a barlang bejáratának falán történik, vagy véletlenül (pl. szél, repülés közbeni besodródás, menekülés stb.) kerülnek

oda. Rendszerint az oldalfalakon, a mennyezetén, s a sziklarepedésekben telepednek meg. Főként az éjszakai lepkefauna tagjai, amelyek a nappali órákat töltik ott, s a sötétség beálltával ismét elhagyják a barlangokat.

Módszerek

1974. és 1999. évek között mecseki nappali és éjszakai gyűjtőútjaim során rendszeresen felkerestem a barlangokat és azok közvetlen környékét. A vizsgálatok a vegetációs időszakon túl több esetben a téli hónapokra is kiterjedtek. A megfigyelt fajok adatait feljegyeztem, illetve több példányt begyűjtöttem, mélyhűtőben tároltam és kipreparáltam.

Eredmények

Microlepidoptera

Scoparia ambigualis Treitschke, 1829

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Crambidae, Scopariinae.

Area és magyarországi elterjedés: Főként Nyugat-, Észak- és Közép-Európából ismert faj, amely Spanyolország kivételével a Ny-Palearktikum déli részéből hiányzik. Megtalálták Oroszországban is. Feltehetőleg egy európai faunalelem. Magyarországnak minden nagytáján gyűjtötték (vö. FAZEKAS, 1996).

1. ábra. *Scoparia ambigualis* Tr. ♂

Biológia: A hernyó mohákon és zuzmókon táplálkozik szeptembertől a következő év áprilisáig. Az imágók május közepétől augusztusig az esti szürkülettől a hajnali órákig repülnek, főleg mezofil tölgyesekben. A lepkék a nappali órákban megfigyelhetők fatörzseken és sziklafalakon. 1981. és 1990. évek nyarán 2 ♂ példányát gyűjtöttem a barlang bejáratának oldalán

Emmelina monodactyla (Linnaeus, 1758)

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Pterophoridae, Pterophorinae.

Area és magyarországi elterjedés: holarktikus faj, amelynek areaszűlypontja a Ny-Palearktikumra esik. Szibériában és K-Ázsiában lokális. Magyarországon általánosan elterjedt, kultúrakövető faj (FAZEKAS, 2000).

2. ábra. *Emmelina monodactyla* L. ♂

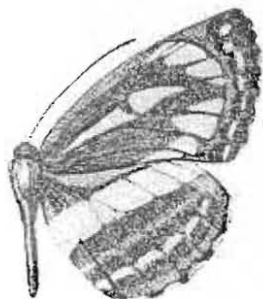
Biológia: Szinte mindenféle növénytársulásban előfordul, de főleg a mezofil területeken gyakori. Hernyója polifág (vö. FAZEKAS, 2000:38 p.). A rosszul repülő tollasmoly imágók júniustól késő ősziig megfigyelhetők. Nappal a növényzetből felzavarhatók, éjszaka fényre jól repülnek. Az áttelelő példányok fatörzseken, fák repedéseiben, sziklahasadékokban, sőt barlangok falán is gyűjthetők. A Füstös-lik bejáratától kb. 3 m-re 1988. decemberében 2 ♂ példányt gyűjtöttem.

Macrolepidoptera

Neptis sappho Pallas, 1771

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Nymphalidae, Nymphalinae.

Area és magyarországi elterjedés: Japántól az eurázsai kontinensen át, körülbelül az 50. szélességi fok magasságában, igen keskeny sávban, több area-megszakítással az Alpok déli lábáig ismert. Magyarországon, a középhegységi, gyertyános tölgyesredő övben és néhány síkvidéki keményfaliget erdőben elterjedt

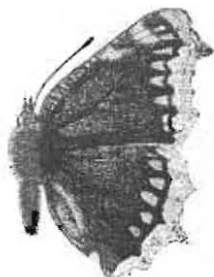
3. ábra. *Neptis sappho* Pallas, ♂

Biológia: hernyója a pillangósvirágú fekete- és tavaszi ledneken (*Lathyrus niger* et *L. vernus*) táplálkozik. Az imágók április elejétől augusztus közepéig az erdőszéleken a lombkorona magasságában vitorláznak. A faj Magyarországon védett és potenciálisan veszélyeztetett. A populációkra a legnagyobb veszélyt a nagy területekre kiterjedő tarvágások jelentik (FAZEKAS, 1992). A Füstös-lik bejáratától 2 m-re az oldalfalon, 1992. június első hetében 1 pihenő ♀ példányt találtam.

Nymphalis antiopa (Linnaeus, 1758)

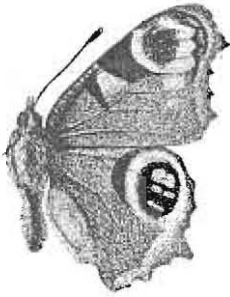
Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Nymphalidae, Nymphalinae.

Area és magyarországi elterjedés: Eurázsia és É-Amerika hatalmas területeit benépesítő, rendkívül jól repülő, s igen dekoratív megjelenésű, védett nappali lepke. Magyarországon a hegy- és dombvidékeken egyre gyérülő egyedszámban él (FAZEKAS, 1992).

4. ábra. *Nymphalis antiopa* L. ♂

Biológia: Élőhelyei főleg a patakpartok, a folyóvölgyek fűzligetei. Hernyója fűz-, nyár-, szil- és nyír-féléken él társasan. Évente egy nemzedéke fejlődik, amely júniustól október végéig repül. A kifejlett lepkék (imágók) telelnek át faodvakban, barlangokban, majd márciusban ismét megjelennek, amikor a fák (pl. gyertyán) kicsorgó nedvével is táplálkoznak. 1991. márciusában a Füstös-lik melletti kőfalon egy sértetlen példányt figyeltem meg. Korábban (1987. december) a barlang bejáratától kb. 6 m-re egy elpusztult ♀ példányt találtam, pókhálójával körbe szöve.

5. ábra. *Inachis io* L. ♂

Inachis io (Linnaeus, 1758)

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Nymphalidae, Nymphalinae.

Area és magyarországi elterjedés: Az északi tájak kivételével Euráziában széles körben elterjedt. Magyarországon, ahol tápnövénye (csalán) megtalálható, szinte mindenütt gyakori, védett nappali lepke.

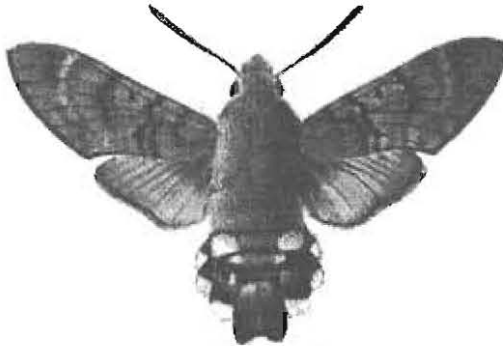
Biológia: Magyarországon két nemzedéke fejlődik ki júniustól októberig, de egész évben találkozhatunk vele, mert a telet imágó alakban, barlangokban, faodvakban, pincékben, lakóházak folyosóin, padlásokon tölti, dermedt állapotban. Korai felmelegedéskor már februárban kirepülnek. A baranyai populációk stabilak, nem veszélyeztetettek. A Füstös-likban rendszeresen áttelelnek, de egyedszámuk mindig alacsony.

Macroglossum stellatarum (Linnaeus, 1758)

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Sphingidae, Macroglossinae.

Area és magyarországi elterjedés: A Palearktikum nyugati részén honos, egyetlen nappal repülő szenderlepkénk, amely hazánkban mindenütt elterjedt.

Biológia: Hernyója polifág, főként galajon, csillaghúron és mügefajokon él. Vándorlepke faj, amelynek első délről berepülő példányai a tavasz végén jelennek meg. A petékből augusztusban fejlődnek ki az első hazai imágók. Kóborló példányaik még novemberben is megfigyelhetők. A hazánkban kifejlődött nemzedék javarészt visszavándorol D-Európába, de egyes példányai itt is áttelelhetnek. A Füstös-likban 1994. és 1996. telén (január) gyűjtöttem megdermedt példányokat a bejárattól kb. 8 m-re.

6. ábra. *Macroglossum stellatarum* L. ♂

Colocasia coryli (Linnaeus, 1758)

Taxonómia helyzet: Lepidoptera, Noctuidae, Acronictinae.

Area és magyarországi elterjedés: Európától Eurázsia középső részén át az Amur-, Usszuri-vidékig ismert. Magyarország erdős tájain általánosan elterjedt, gyakori faj.

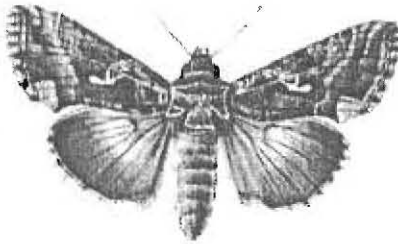

7. ábra. *Colocasia coryli* L. ♂

***Autographa gamma* (Linnaeus, 1758)**

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Noctuidae, Plusiinae.

Area és magyarországi elterjedés: A palearktikus areájú faj Magyarországon általánosan elterjedt, valódi vándorlepke.

8. ábra. *Autographa gamma* L. ♂

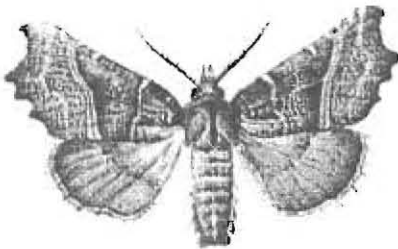
Biológia: Hernyója főként gyertyán- és mogoróleveleken él. Évente két generációja fejlődik ki: áprilistól augusztusig. A Füstös-lik bejáratától 2 m-re 1994. júniusában 2 példányt figyeltem meg az oldalfalon ülve.

Biológia: Sok tápnövényű (polifág) bagolylepke, amelynek hernyója főként ajakosokon, fészkes- és keresztesvirágzatú növények levelein él. A tápnövényeinek köre eléri a 100-at. Egyes években (pl. 1962) jelentős mezőgazdasági kártevőként lépett fel. Hazánkban leginkább a káposztában, paprikában, borsóban, szamócában és a lucernában okozott komoly károkat (MÉSZÁROS, 1993). A magyar populációk a telet semmilyen fejlődési alakban nem vészelik át. A hideg időszakot a Mediterráneumban töltik, ahonnan minden tavasszal (IV–V.) és nyáron (VI–VII.) tömegesen indulnak el Közép-Európa felé. Egyes években előfordul, hogy 1–1 példány a Mecsek-vidéken próbál áttelelni. Ilyen egyedeket találtam 1978. novemberében és 1989. december elején a Füstös-lik bejáratától kb. 6–7 m-re. A sikeres áttelelésről nincs adatom.

***Scoliopteryx libatrix* (Linnaeus, 1758)**

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Noctuidae, Ophiderinae.

Area és magyarországi elterjedés: Euráziában és É-Amerikában is ismert, holarktikus faj. Magyarországon általánosan elterjedt, gyakori, éjszaka aktív bagolylepke.

9. ábra. *Scoliopteryx libatrix* L. ♂

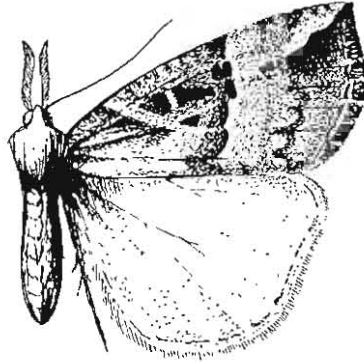
Biológia: A füzésekben, nyárasokban mindenütt előfordul. Az alföldi területeken a nemesnyárasokban és a kosárfonó füzeken kártevőként is fellép, a hajtás-csúcsokon a fiatal levelek megrágásával. Két nemzedéke júniustól októberig éjszaka repül. Imágó alakban telet át épületekben, pincékben, faodvakban, sziklafalakban és barlangokban. Tavasszal már márciusban megjelenik és májusig gyűjthető. A Füstös-likban, szórványosan, 1–1 példányát figyeltem meg a téli hónapokban.

***Hypena rostralis* (Linnaeus, 1758)**

Taxonómiai helyzet: Lepidoptera, Noctuidae, Hypeninae.

Area és magyarországi elterjedés: Izland kivételével minden európai országban megtalálták. Euráziában Kis-Ázsián és Elő-Ázsián át egészen Japánig kimutatták. Magyarországon általánosan elterjedt bagolylepke.

Biológia: Főként a párás, nedves habitatokat kedveli. Hernyója komlón és csalán fajokon él. Az imágók éjszaka júniustól augusztusig, majd szeptembertől novemberig 2 nemzedékben repülnek. A 2. generáció imágó alakban telet át, s a következő évben márciustól májusig gyűjthető. Áttelelésre már szeptembertől kezdődően fokozatosan behúzódik az épületekbe, padlásokra, pincékbe, faodvakba és a barlangokba. A Füstös–lik sziklafalain rendszeresen megtalálható, de sohasem tömeges.

10. ábra. *Hypena rostralis* L. ♂

Értékelés

fajok	védt.	microlepidoptera	macrolepidoptera	A barlangban tartózkodás jellege		
				áttelelő	alkalmi vendég	vándorlepke
<i>Scoparia ambigualis</i> Tr.		x			x	
<i>Emmelina monodactyla</i> L.		x		x		
<i>Neptis sappho</i> Pallas	x		x		x	
<i>Nymphalis antiopa</i> L.	x		x	x		
<i>Inachis io</i> L.	x		x	x		
<i>Macroglossum stellatarum</i> L.			x	x		x
<i>Colocasia coryli</i> L.			x		x	
<i>Autographa gamma</i> L.			x	x		x
<i>Scoliopteryx libatrix</i> L.			x	x		
<i>Hypena rostralis</i> L.			x	x		

A vizsgálat időszakában 9 lepkéfajt figyeltem meg a barlangban. Közülük 6 faj áttelelése bizonyított illetve valószínűsíthető: *Emmelina monodactyla* L. (Pterophoridae), *Nymphalis antiopa* L. (Nymphalidae), *Inachis io* L. (Nymphalidae), *Macroglossum stellatarum* L. (Sphingidae), *Autographa gamma* L. (Noctuidae), *Scoliopteryx libatrix* L. (Noctuidae), *Hypena rostralis* L. (Noctuidae). 3 faj alkalmi vendéggént (pl. besodródás, menekülés stb.) került a barlang bejáratához közeli oldalfalakra: *Scoparia ambigualis* Tr. (Crambidae), *Neptis sappho* Pallas (Nymphalidae), *Colocasia coryli* L. (Noctuidae). A *Neptis sappho* Pallas, a *Nymphalis antiopa* L. és *Inachis io* L. a természetvédelmi törvény alapján védett fajok. A *Macroglossum stellatarum* L. és az *Autographa gamma* L. fajok a Mediterráneumból évenként bevándorló taxonok közé tartoznak. Csak egyes években telnek át a Kárpát-medencében.

Irodalom–Literatur–References

- FAZEKAS, I. (1992): Tolna megye nappali lepkéi – Babits–Füzetek, 7:3–142.
- FAZEKAS, I. (2000): Magyarország Pterophoridae faunája (1.). Pterophorinae & Agdistinae – Folia Comloensis, 8:3–102.
- GEBHARDT, A. (1964): A Mecsek hegység barlangjainak biológiai vizsgálata– J. Pannonius Múz. Évk., 1963:5–32.
- MÉSZÁROS, Z. (1993): Bagolylepkék–Noctuidae. In Jermy, T. & Balázs, K.: A növényvédelmi állattan kézikönyve 4/A – Akadémiai Kiadó, p. 596–676.

**Die Schmetterlingsfauna einer Höhle in Südwest Ungarn
(Mecsek Gebirge)
(Lepidoptera)**

IMRE FAZEKAS

Komloer Naturhistorische Sammlung

H-7300 Komló, Városház tér 1.

E-mail: fazekas.i@dpg.hu

Zusammenfassung

Aus dem Mecsek-Gebirge (682 m), das in Südwest Ungarn liegt, sind mehrere Höhlen bekannt. Die Höhlenuntersuchungen begannen erstmals im Jahr 1845. In seiner zusammenfassende Arbeit erwähnte GEBHARDT (1964) 308 in einer Höhle lebende und vorkommende Tierarten. Der Autor hat die in einem komplexen Untersuchungsprojekt (Geologie, Paläontologie, Biologie und Archäologie) ermittelte Schmetterlingsfauna einer Höhle beim Dorf „Kovácsszénája“ in der ungarischsprachigen Arbeit beschrieben. Die Höhle wird „Füstös-lik“ (Rauchiges Loch) genannt. Sie liegt 200m über Meereshöhe im illyr-pflanzengeografisch beeinflussten Hainbuchen-Eichenwald (*Asperulo taurinae-Carpinetum* Soó & Borhidi in Soó 1962; CORINE No. 41.2A15). Das beherrschende Gestein ist Miocen. Während der Untersuchungszeit (1974–1999) hat der Autor 9 Schmetterlingsarten beobachtet. Die Überwinterung von 6 Arten ist nachgewiesen: *Emmelina monodactyla* L. (Pterophoridae), *Nymphalis antiopa* L. (Nymphalidae), *Inachis io* L. (Nymphalidae), *Macroglossum stellatarum* L. (Sphingidae), *Autographa gamma* L. (Noctuidae), *Scoliopteryx libatrix* L. (Noctuidae), *Hypena rostralis* L. (Noctuidae). 3 Arten sind nur als gelegentliche Gäste (z.B. Treiben, Flucht, usw.) auf die Wände im Eingangsbereich gekommen: *Scoparia ambigua* Tr. (Crambidae), *Neptis sappho* Pallas (Nymphalidae), *Colocasia coryli* L. (Noctuidae). Die Arten *Neptis sappho* Pallas, *Nymphalis antiopa* L., *Inachis io* L. sind in Ungarn geschützt. Die Arten *Macroglossum stellatarum* L. und *Autographa gamma* L. wandern jährlich aus dem Mediterraneum in das Karpaten-Becken ein. In Ungarn überwintern sie nur in manchen Jahren.

TERMS OF USE

**This pdf is provided by Regiograf Institute press for private/research use.
Commercial sale or deposition in a public library or website is prohibited.**